

Територіальна організація рекреаційних умов і ресурсів Одеської області

Одеський державний екологічний університет, м. Одеса
e-mail: gorun_vival@mail.ru

Анотація. Представлено територіальну організацію рекреаційних умов і ресурсів, проведено комплексне ландшафтно-рекреаційне районування території Одеської області (на основі оцінки природних, історико-культурних і соціально-економічних рекреаційних ресурсів) на рівні рекреаційних районів, підрайонів і таксономічних одиниць нижчої ієрархії.

Ключові слова: рекреаційні умови і ресурси, рекреаційний потенціал території, територіальна організація рекреаційних умов і ресурсів, ландшафтно-рекреаційне районування.

Вступ

Для вивчення територіальної організації рекреаційних умов і ресурсів виключно важливе значення має внутрішньообласне рекреаційне районування [1], яке дає можливість науково обґрунтувати розвиток рекреаційних комплексів, вивчати і регулювати взаємодію господарства та природного середовища. Внутрішньообласне рекреаційне районування ґрунтується на аналізі природних і соціально-економічних процесів, явищ та чинників. Потреба у нових комплексних природно-господарських підходах до рекреаційного районування для поліпшення територіального управління наголошується в багатьох наукових працях [1-7 та ін.].

Одеська область є одним з найперспективніших регіонів України для розвитку рекреації. Тому постає нагальна потреба територіальної організації рекреаційних умов і ресурсів саме цієї області, яка повинна стати основою для планування та управління рекреаційною діяльністю.

Матеріали і методи

Специфіку територіальної організації рекреаційних умов і ресурсів Одеської області досліджено через виявлення відмінностей між адміністративними районами та проведено в п'ять етапів.

I етап – розробка методики оцінювання для кожного виду рекреаційних ресурсів і алгоритму комплексної оцінки рекреаційного потенціалу території.

II етап – оцінювання рекреаційного потенціалу території. Даний етап включає наступні напрями дослідження: оцінювання природних рекреаційних умов і ресурсів; оцінювання антропогенного навантаження; оцінювання історико-культурних і соціально-економічних рекреаційних ресурсів; інтегральне оцінювання ключових рекреаційних факторів території.

III етап – виділення об'єктів і складових елементів регіонального рекреаційного районування та організації територіальних систем.

IV етап – проведення ландшафтно-рекреаційного районування.

V етап – виявлення перспективних напрямів рекреаційної діяльності у межах ландшафтно-рекреаційних районів.

При виконання цієї роботи були використані такі методи: порівняльно-описовий – для аналізу стану і динаміки розвитку рекреаційної сфери регіону; бальної оцінки – для оцінювання природних, історико-культурних, соціально-економічних рекреаційних ресурсів і антропогенного навантаження території; розрахунково-конструктивний – для розрахунку насиченості території рекреаційними об'єктами та для визначення величини рекреаційної цінності; нормативно-індексний – для розрахунку інтегральних індексів ресурсної забезпеченості; картографічний – для аналізу розміщення різних видів рекреаційних ресурсів і відображення розвитку рекреаційної діяльності на конкретних територіях; районування – для поділу території дослідження на таксономічні одиниці та для групування адміністративних районів Одеської області за ступенем сприятливості для розвитку рекреації. При обробці й аналізі наявних даних використані загальностатистичні методи.

Результати і обговорення

I етап. Для визначення методики оцінки рекреаційних ресурсів і розробки алгоритму комплексної оцінки території використовувалися класичні роботи, присвячені науковому дослідженню рекреаційного потенціалу території, – праці В. І. Русанова (1973), В. Б. Нефедової (1973), Л. І. Мухіної (1973-1975), В. С. Преображенського (1975), М. В. Багорова, Л. О. Багрової (1977-1982), Ю. А. Веденіна (1986), І. В. Бутьєвої (1988), В. І. Мацоли (1997), В. С. Кравціва, Л. С. Гриніва, М. В. Копача,

С. П. Кузика (1999), Є. В. Колотової (1999), О.О. Бейдика (2001), В. Ф. Данильчука (2003), І. М. Яковенко (2003), Н. М. Ветрової (2006), Н. В. Фоменко (2007), А. Ю. Александрової (2008) та ін.

Для оцінювання кожного виду рекреаційних ресурсів адміністративних районів Одеської області застосовано такий алгоритм дій: розрахунок абсолютних і відносних показників (співвідношення величини показника до площі території чи кількості населення) → встановлення інтервалів оцінювання для кожного з показників (в кожному конкретному випадку використовувалися як лінійні, так і нелінійні залежності, рівномірні шкали і ті, які розширюються) → бальна оцінка кожного показника ресурсу (оптимальним є застосування трьохступеневої шкали оцінки) → складання балів за всіма показниками (для кожного виду рекреаційних ресурсів використовувалася різна кількість показників, тому сума отриманих балів відрізняється) → ранжування адміністративних районів за сумарним балам показників від найвищого до найнижчого → обчислення різниці між найвищим та найнижчим значенням, встановлення кроку, визначення числових меж кожної з груп територій → присвоєння адміністративним районам якісної оцінки.

II етап. Для комплексного рекреаційного аналізу території здійснена оцінка таких складових природних умов і ресурсів, як: біокліматичні; геоморфологічні; біологічні і об'єкти ПЗФ; гідромінеральні і грязелікувальні (всього враховано 30 показників) [8]. Отримані значення дозволили поділити всі райони на три групи: сприятливі (61-75 балів); відносно сприятливі (55,5-60,5 балів) і несприятливі (47,5-55,0 балів).

Для комплексної оцінки антропогенного навантаження показники обиралися таким чином, щоб їхня сукупність визначала вплив на атмосферне повітря, природні води та ґрунтовий покрив (15 показників): викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних і пересувних джерел; забір води із природних водних об'єктів, споживання свіжої води, загальне водовідведення, скид стічних вод у поверхневі водні об'єкти; площа сільськогосподарського освоєння, розораних земель, % від загальної площі, кількість внесених агрохімікатів на 1 га посівної площі; кількість утворених відходів I-III і IV класів небезпеки, кількість нагромаджених відходів у сховищах організованого складування, кількість отрутохімікатів, які зберігаються на територіях складів; густоти населення. За загальною кількістю отриманих балів виділили наступні території: дуже низького антропогенного навантаження (7-9 балів); низького (10-12 балів), середнього (13-15 балів); 4 – високого (16-19 балів). Для групи показників антропогенного навантаження збільшення балу відбувається з мірою збільшення негативного впливу на навколишнє природне середовище.

Для оцінювання історико-культурних рекреаційних ресурсів враховувалися 6 показників: кількість історико-культурних об'єктів (археологічних, історичних, монументальних, містобудування й архітектури), насиченість території зазначеними об'єктами (кількість об'єктів на 100 км²) і коефіцієнт пізнавальної цінності [5, 7, 9]. Отримані значення історико-культурного рекреаційного потенціалу дозволили поділити всі райони на три групи: високоатраактивні (14-18 балів); середньоатраактивні (9-13 балів) і малоатраактивні (4-8 балів).

При проведенні оцінки соціально-економічних рекреаційних ресурсів використана методика оцінки рекреаційної інфраструктури з позиції забезпеченості території і населення адміністративних районів санаторно-курортними закладами, об'єктами готельного, ресторанного господарства, роздрібною торгівлі, культурно-освітнього забезпечення, мережею авто- та залізничних шляхів (12 показників) [5, 6, 10, 11]. Тобто, оцінювання ресурсів здійснювалося на основі кількісних характеристик, які переводилися в якісну оцінку (понад 29 балів – висока забезпеченість; 20-29 балів – середня; до 20 балів – низька).

На основі узагальнення отриманих бальних оцінок для показників природних, історико-культурних і соціально-економічних рекреаційних ресурсів підраховано сумарний бал. Аналіз отриманих значень дозволив виділити в межах Одеської області три групи територій за забезпеченістю рекреаційними ресурсами: найзабезпеченіші (100-110 балів): місто Одеса, Білгород-Дністровський, Біляївський, Ізмаїльський, Овідіопольський і Татарбунарський райони; території з середнім рівнем забезпеченості (83-100 балів): Арцизький, Балтський, Березівський, Кілійський, Кодимський, Комінтернівський, Ренійський і Савранський райони та групу з 13 районів, які характеризуються слабкою забезпеченістю рекреаційними ресурсами (70-82 бали): Ананьївський, Болградський, Великомихайлівський, Іванівський, Котовський, Красноокнянський, Любашівський, Миколаївський, Роздільнянський, Саратський, Тарутинський, Фрунзівський і Ширяївський. Потрібно відмітити, що слабка забезпеченість рекреаційними ресурсами не означає, що на території недоцільно розвивати рекреаційну діяльність в перспективі.

Оцінивши ключові фактори формування рекреаційного потенціалу – природно-історико-культурного (29 показників), екологічного (6 показників), споживчого (7 показників), інфраструктурного (24 показники: мережа санаторно-курортного господарства (4), готельного господарства (3), ресторанного господарства (3), торговельного забезпечення (2); культурно-освітнє забезпечення (3); транспортна інфраструктура (9)), за формулою Є. Н. Карчевської [12], отримуємо узагальнюючий показник – величину рекреаційної цінності (ВРЦ), яка забезпечує порівнюваність різнорідних значень для кожного виду рекреаційних ресурсів. Отримана величина дозволила поділити рекреаційний потенціал

території Одеської області на 5 рангів: I – дуже високий (0,781-0,980); II – високий (0,601-0,780); III – середній (0,440-0,600); IV – низький (0,320-0,439) і V – дуже низький (0,200-0,319).

III етап. Проаналізувавши різні підходи щодо виділення таксономічних одиниць для територій різного рангу [13], територіальна організація рекреаційних умов і ресурсів Одеської області представлена наступною системою ієрархічних одиниць: ландшафтно-рекреаційний район – ландшафтно-рекреаційний підрайон – зона рекреаційної спрямованості – районоформуючий рекреаційний центр – районоформуючий культурний центр – рекреаційний пункт – рекреаційне угіддя, що разом утворюють територіальну структуру.

IV етап. Спираючись на адміністративно-територіальний поділ області, здійснене ландшафтно-рекреаційне районування території Одеської області. В основу районування були покладені якісні та кількісні характеристики рекреаційного потенціалу території – сприятливість кліматичних умов, водних об'єктів, мальовничих краєвидів, наявність бальнеологічних ресурсів і лікувальних грязей, історико-культурних ресурсів, розвиненість інфраструктури.

За вище зазначеними факторами, у межах території Одеської області виділено 6 ландшафтно-рекреаційних районів (ЛРР) – Дністровсько-Південнобузький, Великомихайлівсько-Миколаївський, Роздільнянсько-Березівський, Тарутинсько-Саратський, Ренійсько-Кілійський і Сасиксько-Тилігульський. Кожен з виділених ландшафтно-рекреаційних районів відрізняється від іншого величиною рекреаційного потенціалу, антропогенним навантаженням, розвиненістю рекреаційної інфраструктури, відвідуваністю рекреантами, величиною рекреаційної цінності. В таблиці 1 представлені осереднені величини в балах для вище зазначених характеристик кожного ЛРР.

Комплексна назва і характеристика отриманих ландшафтно-рекреаційних районів представлена в легенді карти (рис. 1) та в таблиці.

Встановлено, що з шести ландшафтно-рекреаційних районів Одеської області лише Сасиксько-Тилігульський і Ренійсько-Кілійський мають високий і середній рівні забезпеченості рекреаційними ресурсами – середня величина рекреаційного потенціалу складає відповідно 106,3 та 89,4 бали; характеризуються високим і середнім рівнями розвитку рекреаційної інфраструктури (відповідно 3886, 484 рекреаційних закладів); високу відвідуваність рекреантами (відповідно 483492, 55576 осіб за рекреаційний період).

Таблиця 1.

Комплексна оцінка ландшафтно-рекреаційних районів Одеської області

Ландшафтно-рекреаційні райони	Дністровсько-Південнобузький	Великомихайлівсько-Миколаївський	Роздільнянсько-Березівський	Тарутинсько-Саратський	Ренійсько-Кілійський	Сасиксько-Тилігульський
Оцінка природних ресурсів (бали) за сприятливістю	56,7 – відносно сприятливі умови	52 – мало сприятливі умови	55 – відносно сприятливі умови	53,3 – мало сприятливі умови	59,4 – відносно сприятливі умови	67,7 – сприятливі умови
Оцінка антропогенного навантаження на складові НПС	9,3 – дуже низького	10 – низького	10 – низького	11 – низького	14 – середнього	13,4 – середнього
Оцінка історико-культурних ресурсів, бали	8,4 – середньо атрактивний	7 – мало атрактивний	8,3 – мало атрактивний	9 – середньо атрактивний	11,3 – середньо атрактивний	12,6 – високо атрактивний
Забезпеченість рекреаційною інфраструктурою, одиниць, бали	523	170	217	261	484	3886
	17,3 – низька	16,7 – низька	15,3 – низька	15,7 – низька	18,8 – середня	26 – висока
Відвідуваність рекреантами, осіб	16758 – низька	6330 – низька	6737 – низька	16658 – низька	55576 – середня	483492 – висока
Забезпеченість рекреаційними ресурсами (комплексна оцінка), бали	82,2 – середньо забезпечений	75,7 – мало забезпечений	78,7 – мало забезпечений	78 – мало забезпечений	89,4 – середньо забезпечений	106,3 – найзабезпеченіший
ВРЦ	V ранг 0,296	V ранг 0,286	V ранг 0,303	IV ранг 0,387	IV ранг 0,410	II ранг 0,633

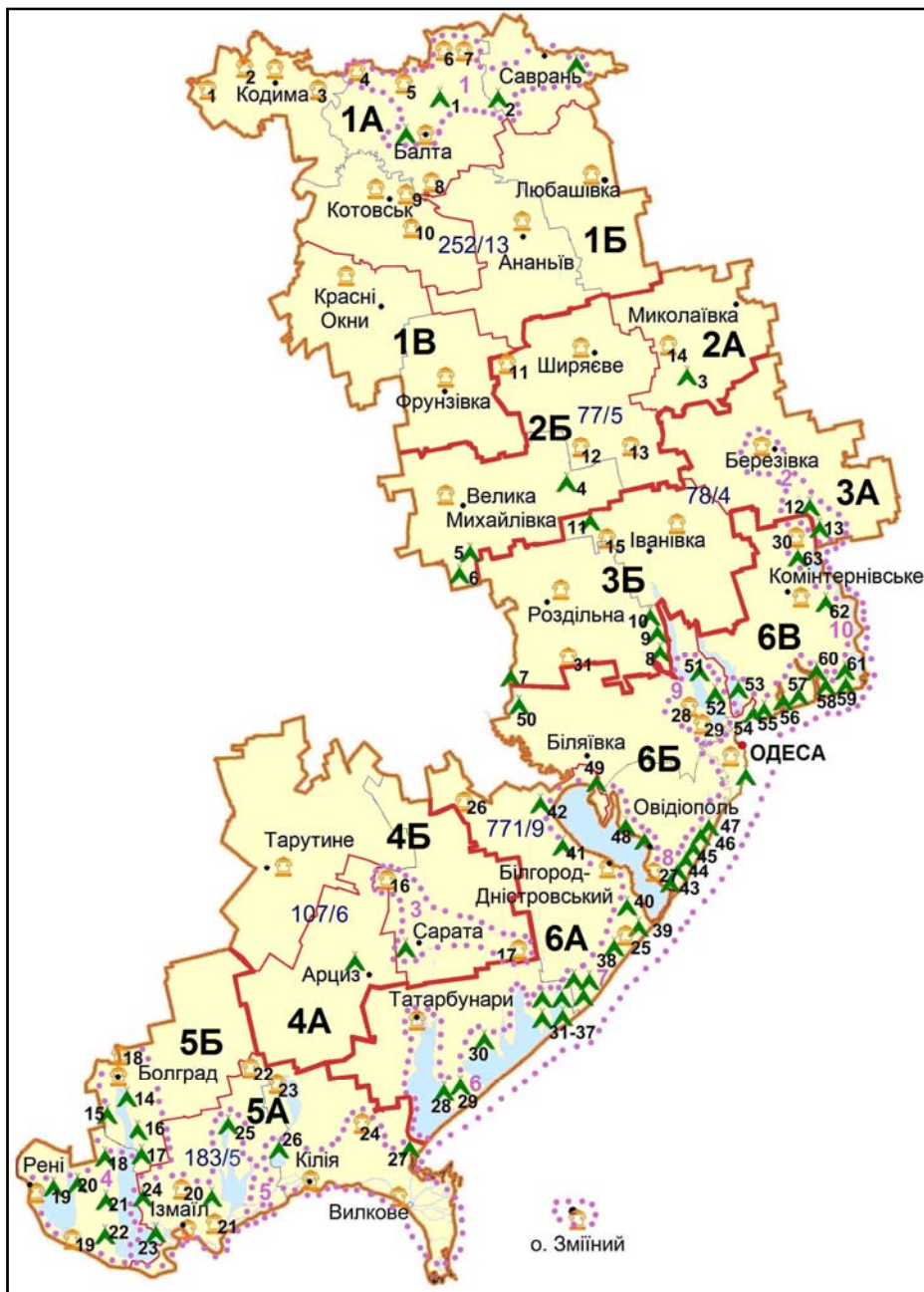

Рис. 1. Територіальна організація рекреаційних умов і ресурсів Одеської області

Умовні позначення:

●	центр області
●	центри адміністративних районів
—	межі ландшафтно-рекреаційних районів
1-6	номери ландшафтно-рекреаційних районів
—	межі ландшафтно-рекреаційних підрайонів
A, Б, В	ландшафтно-рекреаційні підрайони
●	межі зон рекреаційної спрямованості
●	номери зон рекреаційної спрямованості
▲	районоформуючі рекреаційні центри
▲	районоформуючі культурні центри
🏠	кількість рекреаційних пунктів (готелі, санаторно-курортні заклади, дитячі оздоровчі заклади) та рекреаційних угідь (мисливсько-риболовні господарства, державні лісомисливські господарства, користувачі мисливських угідь)
77/4	

Легенда до карти «Територіальна організація рекреаційних умов і ресурсів Одеської області»

1 – Дністровсько-Південнобузький, височинно-рівнинний, відносно сприятливий, естетично-пізнавальний, природно-кліматичний, низького рекреаційно-техногенного навантаження (РТН).

1А – сприятливий, естетично-оздоровчо-історичний, низького РТН, низького рівня розвитку рекреаційної інфраструктури.

1Б – відносно сприятливий, естетично-пізнавальний, низького РТН, нерозвинена рекреаційна інфраструктура.

1В – несприятливий, естетично-пізнавальний, низького РТН, нерозвинена рекреаційна інфраструктура.

2 – Великомихайлівсько-Миколаївський, височинно-рівнинний, несприятливий, естетично-пізнавальний, природно-кліматичний, низького РТН.

2А – відносно сприятливий, естетично-пізнавальний, низького РТН, нерозвинена рекреаційна інфраструктура.

2Б – несприятливий, естетично-пізнавальний, низького РТН, нерозвинена рекреаційна інфраструктура.

3 – Роздільнянсько-Березівський, низовинний, сприятливий, естетично-оздоровчо-пізнавальний, клімато-бальнеологічний, середнього РТН.

3А – сприятливий, низького РТН, нерозвинена рекреаційна інфраструктура.

3Б – відносно сприятливий, середнього РТН, нерозвинена рекреаційна інфраструктура.

4 – Тарутинсько-Саратський, височинно-рівнинний, відносно сприятливий, естетично-оздоровчо-екскурсійний, клімато-бальнеологічний, середнього РТН.

4А – відносно сприятливий, естетично-оздоровчо-історичний, середнього РТН, низького рівня розвитку рекреаційної інфраструктури.

4Б – несприятливий, оздоровчо-екскурсійний, низького РТН, низького рівня розвитку рекреаційної інфраструктури.

5 – Ренійсько-Кілійський, низовинний придунайський, відносно сприятливий, естетично-лікувально-екскурсійний, клімато-бальнеологічний, високого РТН.

5А – сприятливий, естетично-відпочинково-екскурсійний, високого РТН, середнього рівня розвитку рекреаційної інфраструктури.

5Б – несприятливий, культурно-пізнавальний, середнього РТН, середнього рівня розвитку рекреаційної інфраструктури.

6 – Сасиксько-Тилігульський, низовинний лиманно-приморський, сприятливий, естетично-лікувально-екскурсійний, клімато-бальнео-грязьовий, високого РТН.

6А – сприятливий, естетично-лікувально-екскурсійний, середнього РТН, середнього рівня розвитку рекреаційної інфраструктури.

6Б – відносно сприятливий, естетично-оздоровчий, високого РТН, середнього рівня розвитку рекреаційної інфраструктури.

6В – сприятливий, естетично-відпочинковий, середнього РТН, середнього рівня розвитку рекреаційної інфраструктури.

Зони рекреаційної спрямованості:

1 – Балтсько-Савранська історико-відпочинково-оздоровча,

2 – Березівська гірськолижна,

3 – Саратська оздоровчо-паломницька,

4 – Болградська етнографічно-культурно-пізнавальна,

5 – Кілійська історико-краснознавчо-екологічна,

6 – Татарбунарська пляжно-оздоровча,

7 – Білгород-Дністровська туристсько-лікувальна,

8 – Овідіопольська пізнавально-оздоровча,

9 – Біляївська водно-екологічна,

10 – Комінтернівська пляжно-відпочинкова.

Районоформуючі рекреаційні центри: **1** - с. Кринички, **2** - с. Гетьманівка, **3** - с. Стрюково, **4** - с. Ольгинове, **5** - с. Кардамичево, **6** - с. Гребеники, **7** - с. Лиманське, **8** - с. Єгорівка, **9** - с. Бринівка, **10** - с. Щорсово, **11** - с. Михайлополь, **12** - с. Гуляївка, **13** - с. Златоустово, **14** - с. Оксамитне, **15** - с. Владичень, **16** - с. Криничне, **17** - с. Коса, **18** - с. Котловина, **19** - с. Лиманське, **20** - с. Нагірне, **21** - с. Плавні, **22** - с. Новосільське, **23** - с. Нова Некрасівка, **24** - с. Озерне, **25** - с. Суворове, **26** - с. Василівка, **27** - с. Приморське, **28** - с. Лиман, **29** - с. Приморське, **30** - «Шагани-Алібей», **31** - с. Новомихайлівка, **32** - с. Тузли, **33** - с. Лебедівка, **34** - с. Базар'янка, **35** - с. Миколаївка, **36** - с. Курортне, **37** - с. Приморське-Попаздра, **38** - смт. Сергіївка, **39** - смт. Затока, **40** - с. Шабо, **41** - с. Південне, **42** - с. Красна Коса, **43** - с. Кароліно-Бугаз, **44** - с. Грибівка, **45** - с. Леонідове, **46** - с. Санжійка, **47** - с. Іллічівка, **48** - с. Калаглія, **49** - с. Маяки, **50** - с. Градениці, **51** - с. Ковалівка, **52** - с. Іллінка, **53** - с. Красносіпка, **54** - с. Крижанівка, **55** - с. Фонтанка, **56** - с. Нова Дофінівка, **57** - с. Чорноморське, **58** - м. Южне, **59** - с. Сичавка, **60** - с. Біляри, **61** - с. Кошари, **62** - с. Мар'янівка, **63** - с. Каїри.

Районоформуючі культурні центри: **1** - с. Загнітків, **2** - с. Серби, **3** - с. Будеї, **4** - с. Саражинка, **5** - с. Чернече, **6** - с. Піщана, **7** - с. Пужайкове, **8** - с. Пасицели, **9** - с. Липецьке, **10** - с. Куйбишеве, **11** - с. Олександрівка, **12** - с. Новосвітівка, **13** - с. Жовтень, **14** - с. Ісаєво, **15** - с. Червонознам'янка, **16** - с. Введенка, **17** - с. Кулевча, **18** - с. Табаки, **19** - с. Орловка, **20** - с. Саф'яни, **21** - с. Стара Некрасівка, **22** - с. Кринички, **23** - с. Старі Трояни, **24** - с. Мирне, **25** - с. Біленьке, **26** - с. Крутоярівка, **27** - с. Роксолани, **28** - с. Нерубайське, **29** - с. Усатове, **30** - с. Петрівка, **31** - с. Щербанка.

Досить чітко виділяється група районів, що має середній рівень забезпеченості та низький ступінь використання рекреаційних ресурсів – Дністровсько-Південнобузький, Роздільнянсько-Березівський і Тарутинсько-Саратський (середня величина рекреаційного потенціалу складає відповідно 82,2; 78,7 і 78 балів (табл.1).

Великомихайлівсько-Миколаївський ЛРР є мало забезпеченим рекреаційними ресурсами (середня величина рекреаційного потенціалу складає 75,7 балів і має низький рівень розвитку рекреаційної інфраструктури (16,7 балів – 170 одиниць) (табл.1).

Згідно величини рекреаційної цінності Дністровсько-Південнобузький ЛРР (середнє значення ВРЦ становить 0,296 (табл.1) має рекреаційні ресурси високої якості, проте характеризується низьким рівнем розвитку рекреації, зокрема, мало забезпечений санаторно-курортними закладами та об'єктами рекреаційної інфраструктури.

Для Великомихайлівсько-Миколаївського і Роздільнянсько-Березівського районів середнє значення ВРЦ становить відповідно 0,286 та 0,303 (табл.1). До даних районів увійшли території з незначною кількістю рекреаційних ресурсів та з нерозвиненою рекреаційною інфраструктурою.

Для Тарутинсько-Саратського ЛРР середнє значення ВРЦ становить 0,387 (табл.1), що свідчить про високу якість рекреаційних ресурсів, середній ступінь розвитку рекреації, низьку забезпеченість санаторно-курортними закладами, об'єктами готельного та ресторанного господарства.

Ренійсько-Кілійський ЛРР (середнє значення ВРЦ 0,410 (табл.1) має рекреаційні ресурси значної кількості та достатньої якості, характеризується середнім ступенем розвитку рекреації і середнім рівнем забезпеченості рекреаційною інфраструктурою.

Для Сасиксько-Тилігульського ЛРР середнє значення ВРЦ становить 0,633, що свідчить про наявність унікальних рекреаційних ресурсів, їх великі обсяги та про високий рівень розвитку рекреації завдяки достатньо розвинутій рекреаційній інфраструктурі.

Таким чином, ландшафтно-рекреаційне районування території Одеської області показало, що із шести ландшафтно-рекреаційних районів тільки 2 є сприятливими (Сасиксько-Тилігульський, Ренійсько-Кілійський); 3 – відносно сприятливими (Тарутинсько-Саратський, Роздільнянсько-Березівський, Дністровсько-Південнобузький) і 1 – несприятливим (Великомихайлівсько-Миколаївський).

Враховуючи принцип системності, кожен із рекреаційних районів поділено на підрайони за естетичними відмінностями та величиною рекреаційно-техногенного навантаження. Комплексна назва і характеристика отриманих ландшафтно-рекреаційних підрайонів представлена в легенді карти (рис. 1).

Аналіз рекреаційної галузі в межах Одеської області (її масштабів, особливостей функціонування рекреаційних підприємств, наявності санаторно-курортних закладів) дозволив виділити в межах регіону дослідження таксономічні одиниці нижчого порядку – 10 зон рекреаційної спрямованості; у межах кожного ландшафтно-рекреаційного району також виділено основні районоформуючі рекреаційні та культурні центри, рекреаційні пункти і рекреаційні угіддя (рис. 1). Найбільша кількість одиниць нижчої ієрархії представлена в Сасиксько-Тилігульському ЛРР – 836 (відповідно 5, 41, 10, 771, 9) із 1647 (51 %).

У етап. У межах території Одеської області нами виділено 28 основних видів рекреаційної діяльності (число функцій рекреації): 1 – кліматолікування, 2 – бальнеолікування, 3 – грязелікування, 4 – оздоровчий відпочинок; 5 – екологічний, 6 – арт-туризм, 7 – ландшафтні спостереження (огляд унікальних, типових, атрактивних ландшафтів); 8 – історико-краєзнавчий, 9 – культурно-пізнавальний, 10 – археологічний, 11 – релігійний, 12 – етнографічний; 13 – мисливський (полювання), 14 – рибпромисловий (риболовля), 15 – збір грибів, ягід та лікарських рослин, 16 – яхтинг, 17 – водний спортивний, 18 – гірськолижний, 19 – спелеологічний, 20 – дельтапланеризм; 21 – відпустковий, 22 – купально-пляжний, 23 – круїзний, 24 – культурно-масовий (фестивалі, ярмарки, виставки), 25 – розважальний, 26 – сільський зелений, 27 – винний, 28 – діловий.

Для кожного ландшафтно-рекреаційного району нами були визначені можливі напрями рекреаційної діяльності та обчислено коефіцієнт функціональної придатності – відношення суми функцій місцевості (ландшафтно-рекреаційного району) до суми функцій регіону (Одеської області в цілому). Значення коефіцієнта змінюються від 0 до 1 – максимальна ступінь атрактивності (привабливості).

Найпридатніші для рекреації ландшафтно-рекреаційні райони з коефіцієнтом придатності вище 0,50 – Сасиксько-Тилігульський і Ренійсько-Кілійський. У межах даних районів можливе використання 26 напрямів рекреаційної діяльності з 28 можливих.

Придатні для рекреації Дністровсько-Південнобузький і Тарутинсько-Саратський рекреаційні райони з коефіцієнтом від 0,30 до 0,50 – 8-9 напрямів рекреаційної діяльності.

Мало придатні для рекреації ландшафтно-рекреаційні райони, коефіцієнт придатності яких менше 0,30. До цих районів відносяться Роздільнянсько-Березівський і Великомихайлівсько-Миколаївський. У межах даних районів можливе використання 5-7 напрямів рекреаційної діяльності, але гірськолижний вид рекреації розвивається лише у межах Роздільнянсько-Березівського ландшафтно-рекреаційного району.

Оцінка функціональної придатності ландшафтно-рекреаційних районів території дослідження дозволила укласти картосхему «Ступінь придатності ландшафтно-рекреаційних районів Одеської області для різних видів рекреаційної діяльності» (рис. 2).

Отримані результати дозволили встановити пріоритетні напрями розвитку рекреаційної діяльності в межах кожного ландшафтно-рекреаційного району Одеської області: *Дністровсько-Південнобузький ЛРР* екологічного та спортивно-оздоровчого напрямів рекреаційної діяльності (РД), з елементами пізнавального; *Великомихайлівсько-Миколаївський ЛРР* сільського зеленого напрямів РД, з елементами пізнавального; *Роздільнянсько-Березівський ЛРР* сільського зеленого, спортивного (гірськолижний спорт) напрямів РД, з елементами етнічного та пізнавального; *Тарутинсько-Саратський ЛРР* релігійного та етнографічного напрямів РД, з елементами оздоровчого та пізнавального; *Ренійсько-Кілійський комплексний ЛРР* екологічного, етнографічного, історико-краєзнавчого та релігійного напрямів РД, з елементами оздоровчого та водного спортивного; *Сасиксько-Тилігульський комплексний ЛРР* курортно-лікувального, пляжного, пізнавального, розважального та водного спортивного напрямів РД, з елементами релігійного, екологічного, фестивального, етнічного та екстремального (дельтапланеризм, спелеологія). Таким чином, ландшафтно-рекреаційне районування території Одеської області показало, що із шести ландшафтно-рекреаційних районів тільки 2 є сприятливими (Сасиксько-Тилігульський, Ренійсько-Кілійський); 3 – відносно сприятливими (Тарутинсько-Саратський, Роздільнянсько-Березівський, Дністровсько-Південнобузький) і 1 – несприятливим (Великомихайлівсько-Миколаївський).

Враховуючи принцип системності, кожен із рекреаційних районів поділено на підрайони за естетичними відмінностями та величиною рекреаційно-техногенного навантаження. Комплексна назва і характеристика отриманих ландшафтно-рекреаційних підрайонів представлена в легенді карти (рис. 1).

Аналіз рекреаційної галузі в межах Одеської області (її масштабів, особливостей функціонування рекреаційних підприємств, наявності санаторно-курортних закладів) дозволив виділити в межах регіону дослідження таксономічні одиниці нижчого порядку – 10 зон рекреаційної спрямованості; у межах кожного ландшафтно-рекреаційного району також виділено основні районоформуючі рекреаційні та культурні центри, рекреаційні пункти і рекреаційні угіддя (рис. 1). Найбільша кількість одиниць нижчої ієрархії представлена в Сасиксько-Тилігульському ЛРР – 836 (відповідно 5, 41, 10, 771, 9) із 1647 (51 %).

V етап. У межах території Одеської області нами виділено 28 основних видів рекреаційної діяльності (число функцій рекреації): 1 – кліматолікування, 2 – бальнеолікування, 3 – грязелікування, 4 – оздоровчий відпочинок; 5 – екологічний, 6 – арт-туризм, 7 – ландшафтні спостереження (огляд унікальних, типових, атрактивних ландшафтів); 8 – історико-краєзнавчий, 9 – культурно-пізнавальний, 10 – археологічний, 11 – релігійний, 12 – етнографічний; 13 – мисливський (полювання), 14 – рибпромисловий (риболовля), 15 – збір грибів, ягід та лікарських рослин, 16 – яхтинг, 17 – водний спортивний, 18 – гірськолижний, 19 – спелеологічний, 20 – дельтапланеризм; 21 – відпустковий, 22 – купально-пляжний, 23 – круїзний, 24 – культурно-масовий (фестивалі, ярмарки, виставки), 25 – розважальний, 26 – сільський зелений, 27 – винний, 28 – діловий.

Для кожного ландшафтно-рекреаційного району нами були визначені можливі напрями рекреаційної діяльності та обчислено коефіцієнт функціональної придатності – відношення суми функцій місцевості (ландшафтно-рекреаційного району) до суми функцій регіону (Одеської області в цілому). Значення коефіцієнта змінюються від 0 до 1 – максимальна ступінь атрактивності (привабливості).

Найпридатніші для рекреації ландшафтно-рекреаційні райони з коефіцієнтом придатності вище 0,50 – Сасиксько-Тилігульський і Ренійсько-Кілійський. У межах даних районів можливе використання 26 напрямів рекреаційної діяльності з 28 можливих.

Придатні для рекреації Дністровсько-Південнобузький і Тарутинсько-Саратський рекреаційні райони з коефіцієнтом від 0,30 до 0,50 – 8-9 напрямів рекреаційної діяльності.

Мало придатні для рекреації ландшафтно-рекреаційні райони, коефіцієнт придатності яких менше 0,30. До цих районів відносяться Роздільнянсько-Березівський і Великомихайлівсько-Миколаївський. У межах даних районів можливе використання 5-7 напрямів рекреаційної діяльності, але гірськолижний вид рекреації розвивається лише у межах Роздільнянсько-Березівського ландшафтно-рекреаційного району.

Оцінка функціональної придатності ландшафтно-рекреаційних районів території дослідження дозволила укласти картосхему «Ступінь придатності ландшафтно-рекреаційних районів Одеської області для різних видів рекреаційної діяльності» (рис. 2).

Для кожного ландшафтно-рекреаційного району напрями рекреаційної діяльності розташовані в порядку від найпоширенішого (найперспективнішого) до мало поширеного. Словосполучення «з елементами» – вказує на те, що такий вид рекреації також є в межах території району, і його можливо використовувати в разі необхідності формування відповідного туристського продукту, але він тут не є фоновим.

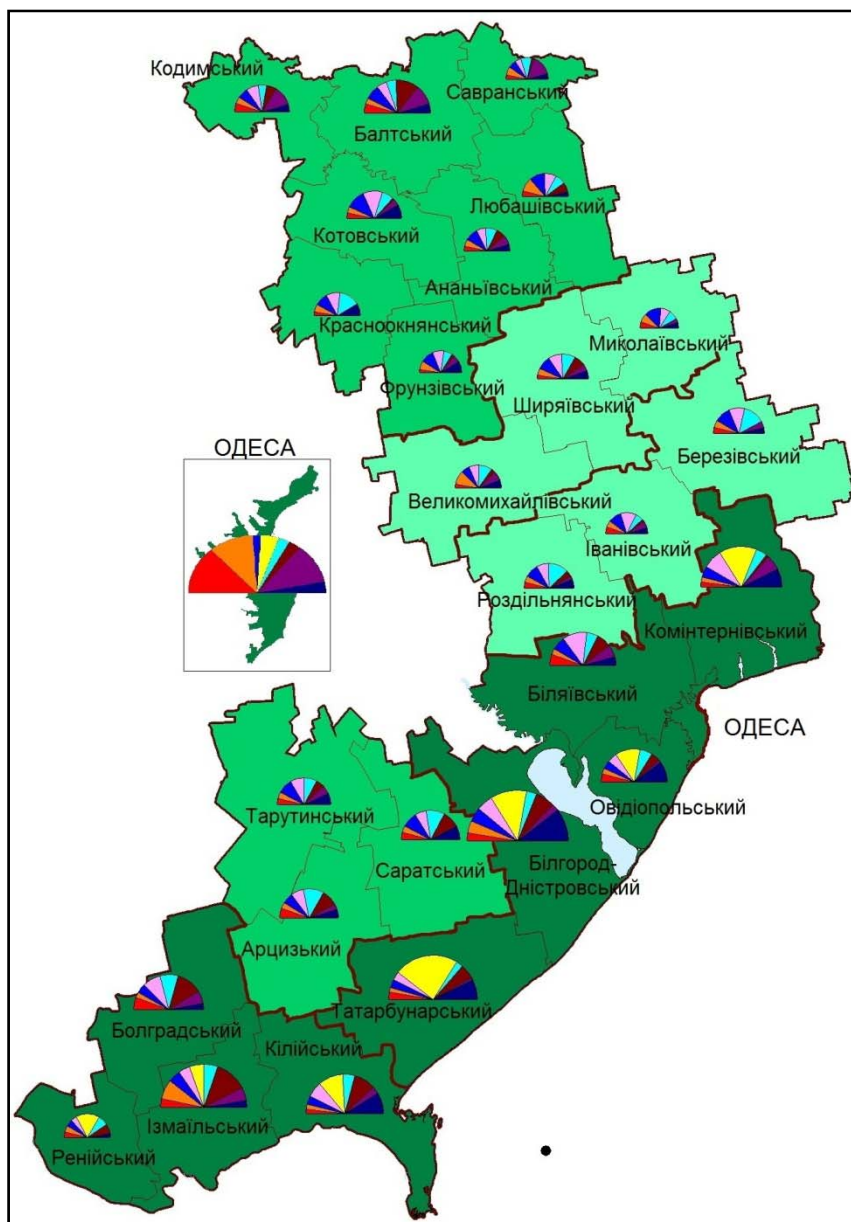
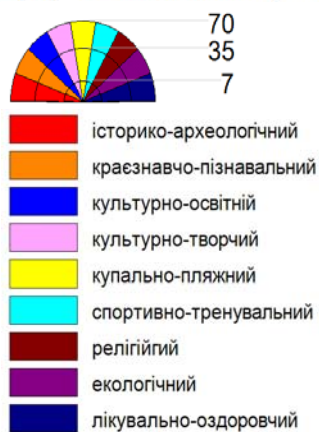

Рис. 2. Ступінь придатності ландшафтно-рекреаційних районів Одеської області для різних видів рекреаційної діяльності

Умовні позначення:

Види рекреаційної діяльності (частка по району, %)

Коефіцієнт функціональної придатності

— —
межі ландшафтно-рекреаційних районів

Отримані результати дозволили встановити пріоритетні напрями розвитку рекреаційної діяльності в межах кожного ландшафтно-рекреаційного району Одеської області: *Дністровсько-Південнобузький ЛПР* екологічного та спортивно-оздоровчого напрямів рекреаційної діяльності (РД), з елементами пізнавального; *Великомихайлівсько-Миколаївський ЛПР* сільського зеленого напрямів РД, з елементами пізнавального; *Роздільнянсько-Березівський ЛПР* сільського зеленого, спортивного (гірськолижний спорт) напрямів РД, з елементами етнічного та пізнавального; *Тарутинсько-Саратський ЛПР* релігійного та етнографічного напрямів РД, з елементами оздоровчого та пізнавального; *Ренійсько-Кілійський комплексний ЛПР* екологічного, етнографічного, історико-краєзнавчого та релігійного напрямів РД, з елементами оздоровчого та водного спортивного; *Сасиксько-Тилігульський комплексний ЛПР* курортно-лікувального, пляжного, пізнавального, розважального та водного спортивного напрямів РД, з елементами релігійного, екологічного, фестивального, етнічного та екстремального (дельтапланеризм, спелеологія). Серед виділених ландшафтно-рекреаційних районів лише два визначені як «комплексні» – Сасиксько-Тилігульський і Ренійсько-Кілійський. У зміст цього терміну закладена інформація про наявність в такому районі рекреаційних ресурсів, які забезпечують (чи забезпечать) розвиток практично всіх видів рекреаційної діяльності.

Розглянемо особливості розвитку основних видів рекреаційної діяльності в межах кожного ландшафтно-рекреаційного району. Рекреаційний комплекс є одним із найважливіших секторів господарства *Сасиксько-Тилігульського ЛПР*. Основним видом рекреаційної діяльності даного району є курортно-лікувальний, оскільки у межах його території є унікальні кліматичні зони морського узбережжя, лікувальні мулові сульфідні грязі та ропа Будакського, Куяльницького, Тилігульського, Хаджибейського лиманів і Тузовської групи озер (озера Шагани, Алібей, Бурнас), а також різноманітні мінеральні води, які застосовуються як для внутрішнього прийому, так і для медичних процедур.

Наявність широкого спектру рекреаційних ресурсів у межах території району дасть можливість в перспективі удосконалювати такі види рекреаційної діяльності як паломницький (релігійний), ностальгійний (етнографічний), пізнавальний, кінний, мисливський, автомобільний, а також розвивати нетрадиційні і слаборозвинені види: велосипедний, піший, спортивний, діловий тощо. Всі ці види можуть бути комбінованими, розрахованими як на групи туристів, так і на індивідуальні тури, поєднуватися з широким спектром додаткових послуг.

Територію *Ренійсько-Кілійського ЛПР* можна розглядати як формуючий рекреаційний центр, функціональна спеціалізація якого носить лікувально-оздоровчий і рекреаційно-пізнавальний характер. Рекреаційний район орієнтується на реалізацію оздоровчо-відпочинкових циклів, а також відпочинку вихідного дня для місцевого населення і населення інших районів – мисливсько-рибальський вид відпочинку.

Найперспективнішими напрямами рекреації в районі є лікувально-оздоровчий (с. Приморське), екологічний туризм в межах заповідних територій (Дунайський біосферний заповідник, «Острів Зміїний», «Ізмаїльські острови» – Малий Далер, Великий Далер і Татару, водно-болотні угіддя міжнародного значення); сільський зелений, мисливський туризм (оз. Ялпуг-Кугурлуй, оз. Кагул, оз. Китай); круїзний, рибпромисловий і водноспортивний туризм (оз. Ялпуг-Кугурлуй, оз. Кагул, оз. Китай); історичний, етнографічний (м. Болград і ряд населених пунктів Болградського і Ізмаїльського районів) і релігійний туризм. Завдяки унікальності розташування острова Зміїний, цікавому підводному ландшафту, рослинному і тваринному світові Чорного моря активно розвивається дайвінг.

Найперспективнішим напрямом рекреаційної діяльності у *Тарутинсько-Саратському ЛПР* є релігійний туризм, ресурсна основа якого представлена унікальними сакральними об'єктами. Загальна їх кількість становить 20 об'єктів. На найбільшу увагу серед туристів, які надають перевагу релігійному туризму, заслуговує Болгарське село Кулевча (Свято-Миколаївська церква) і село Введенка (Тамурська обитель) Саратського району.

Перспективними напрямами *Дністровсько-Південнобузького ЛПР* є екологічний туризм (10 заказників: 3 – загальнодержавного значення («Савранський ліс», «Долинський», «Павлівський»), 7 – місцевого значення («Шептереди», «Березівський», «Даничево», «Бендзарський ліс» – ландшафтні; «Сосновий ліс» – лісовий; «Лісничівка» – ботанічний; «Коритнівський» і «Чегодарський» – ентомологічні), 15 пам'яток природи місцевого значення, 3 заповідних урочища – «Чабанка», «Байтали», «Кішево») і туризм вихідного дня. У межах *Великомихайлівсько-Миколаївського* та *Роздільнянсько-Березівського районів* недоцільно розвивати рекреаційні комплекси, тому що курортно-рекреаційний потенціал у межах даних територій відсутній повністю і дуже слабо розвинена матеріально-технічна база. Проте окремі території районів можна використати для створення літніх таборів відпочинку місцевого значення та з метою короточасного відпочинку населення інших районів. Також слід відмітити, що між селами Вікторівка і Степанівка Березівського району будується перший у межах території Одеської області гірськолижний курорт. Одним з найперспективніших видів відпочинку в *Дністровсько-Південнобузькому*, *Великомихайлівсько-Миколаївському*, *Роздільнянсько-Березівському* і *Тарутинсько-Саратському ЛПР* є сільський зелений туризм, оскільки їх території представлені значними природними ресурсами і відповідно 53,9 %, 75,7 %, 60,9 %, 87,3 % їх населення проживає у сільській місцевості. Сільський туризм має значне пізнавальне значення – ознайомлення з місцевим фольклором, звичаями, традиціями, процесами сільськогосподарського

виробництва. Сільський зелений туризм здатний забезпечити економічну і демографічну стабільність в сільській місцевості, а також вирішити їх соціально-економічні проблеми.

Висновки

Виходячи з якісної і кількісної оцінки рекреаційних умов та ресурсів, їх розташування і можливості використання, в межах території Одеської області виділено 6 ландшафтно-рекреаційних районів: Дністровсько-Південнобузький, Великомихайлівсько-Миколаївський, Роздільнянсько-Березівський, Тарутинсько-Саратський, Ренійсько-Кілійський, Сасиксько-Тилігульський, 14 підрайонів і таксономічні одиниці нижчої ієрархії – 10 зон рекреаційної спрямованості, 73 районоформуючі рекреаційні та 54 районоформуючі культурні центри, 1468 рекреаційних пунктів і 42 рекреаційних угіддя. Виділені рекреаційні одиниці сприятимуть раціональному використанню та управлінню рекреаційними ресурсами (в тому числі земельними), виявленню першочергових і другорядних факторів у розвитку рекреаційної діяльності в межах певної території.

Здійснена комплексна оцінка на підставі прив'язки до адміністративних районів сприятиме оптимізації рекреаційної діяльності в області в цілому і дозволить розвивати ефективні, раціональні зв'язки та взаємовигідні позиції на міжрайонному рівні.

Розроблені картосхеми рекреаційного районування території Одеської області розкривають територіальну диференціацію рекреаційних умов і ресурсів, дають можливість використовувати їх для практичного вирішення завдань рекреаційної галузі, прогнозувати розвиток різних напрямів рекреаційної діяльності в межах окремих ландшафтно-рекреаційних і адміністративних районів.

Література

1. Стеченко Д. М. Управління регіональним розвитком / Д. М. Стеченко. – К. : Вища школа, 2000. – 223 с.
2. Бейдик О. О. Рекреаційні ресурси України : навч. посіб. / О. О. Бейдик. – К. : Альтерпрес, 2009. – 400 с.
3. Євдокименко В. К. Регіональна політика розвитку туризму / В. К. Євдокименко. – Чернівці : Прут, 1996 – 288 с.
4. Кусков А. С. Рекреационная география : учебно-методический комплекс / А. С. Кусков, В. Л. Голубева, Т. Н. Одинцова. – Саратов : Изд-во СГТУ, 2005. – 504 с.
5. Мацола В. І. Рекреаційно-туристичний комплекс України / В. І. Мацола. – Львів, 1997. – 189 с.
6. Рекреаційна географія : навч. посіб. / М. М. Поколюдна. – Харків : ХНАМГ, 2012. – 275 с.
7. Стафійчук В. І. Рекреалогія : навч. посіб. / В. І. Стафійчук. – К. : Альтерпрес, 2006. – 264 с.
8. Горун В. В. Оцінка рекреаційно-ресурсного потенціалу території Одеської області / В. В. Горун // Вісник Львівського Національного Університету імені Івана Франка. Серія : географія. – 2013. – Вип. 43, Ч. 1. – С. 24–31.
9. Кравців В. С. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери. / Кравців В. С. [та ін.]. Наукове видання. – Львів : НАН України. – ІРД НАН України. – 1999. – 78 с.
10. Королева І. С. Кадастровая оценка рекреационных земель с учетом их ценности (на примере Белгородской области) : автореф. дис. канд. геогр. наук : спец. 25.00.26 / И. С. Королева. – Белгород, 2009. – 23 с.
11. Філоненко І. М. Територіально-рекреаційний комплекс Чернігівської області (суспільно-географічне дослідження) : автореф. дис. канд. геогр. наук : спец. 11.00.02 / І. М. Філоненко. – К., 2005. – 23 с.
12. Карчевская Е. Н. Методическое обеспечение регионального развития и пространственной дифференциации туризма (на примере Гомельской области) : автореф. дис. канд. геогр. наук : спец. 25.00.24 / Е. Н. Карчевская. – Калининград : Рос. гос. ун-т им. И. Канта, 2008. – 22 с.
13. Горун В. В. Аналіз теоретико-концептуальних основ рекреаційного районування / В. В. Горун // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка. Серія : географія. – 2012. – № 1 (випуск 31). – С. 161-169.

Аннотація. В.В. Горун *Территориальная организация рекреационных условий и ресурсов Одесской области.* Представлена территориальная организация рекреационных условий и ресурсов, проведено комплексное ландшафтно-рекреационное районирование территории Одесской области (на основании оценки природным, историко-культурным и социально-экономическим рекреационным ресурсам) на уровне рекреационных районов, подрайонов и таксономических единиц низшей иерархии.

Ключевые слова: рекреационные условия и ресурсы, рекреационный потенциал территории, территориальная организация рекреационных условий и ресурсов, ландшафтно-рекреационное районирование.

Abstract. V.V. Gorun *Territorial organization of recreational conditions and resources of the Odessa region.* The territorial organization of recreational conditions and resources was made, integrated landscape-and-recreational zoning of the territory of the Odessa province (on the basis of assessment by natural, historical-and-cultural, social-and-economic recreational resources) is carried out at the level of recreational areas, subareas and taxonomic units lower hierarchy.

Keywords: recreational conditions and resources, recreational potential of the territory, territorial organization of recreational conditions and resources, landscape and recreational division into districts.

Поступила в редакцию 22.01.2014 г.